

Boqonnaa 1

Ragaalee Tokko Tokko Kan Dhugummaa Islaamaa Agarsiisan

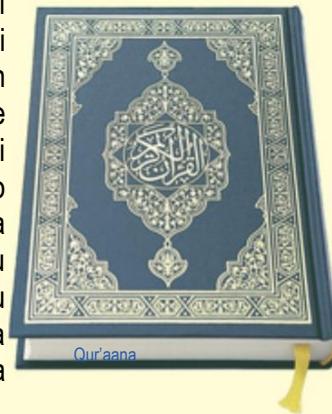
Rabbiin nabiyyii isaa kan dhumaan mu'ujizaa fi ragaalee adda addaa kennuudhaan isa deeggare. Akkasuma, Rabbiin kitaaba dhumarra buuse, **qur'aana** kana mu'ujizaa hedduu tan qur'aanni kun jecha rabbii tahuu isaa nama amansiistuuun deeggare. Akka sammuun ilma namaa **qur'aana** kana toolchuu ykn fiduu hindandeenye ragaa qabatamaatu jira. Ragaalee kana keysaa xiqqa isii asii gaditti laalla.

(1). Mu'ujizaa Saayinsaawaa Qur'aanaa.

Qur'aanni jecha rabbii kan inni nabiyyii isaa Muhammad irratti gara malaa'ikaa jibriiliin buuse. Muhammad ﷺ sammatti eega qabate ykn haffazee booda sahaabota isaatiif dubbisa, isaaniis dhageeffatanii sammatti qabatun jalaa barreessan. Itti aansun, wanta barreysan nabiyyi biratti isaaf dubbisan. Nabiyyiinis yoo isaan irraa dogoggora dhagahe deebisee isaaniif sirreysaa ture. Dabalataan nabi Muhammad ﷺ waggatti yeroo takko Malaa'ikaa Jibriili waliin taa'anii qur'aana waliif qara'a turan, amata dhumaan oggu lama jibriili waliin qur'aana guutuu qara'an. Gaafa qur'aanni dura bu'e irraa jalqabee namoota hedduutu qur'aanaa sammatti haffazze ture.

Iсаan keessaa hammi tokko daa'imummaan otoo umriin isaanii amata kudhaniiti (10) Qur'aana guutuu haffazan. Jaarrraa dila kana Qur'aanarree qubeen takkalleen hin jijiiramne.

Qur'aanni, jaarrraa kudha afur (14) dura kan bu'e tahullee, argannoowwan saayinsistooni zamana ammaa irra gahanille isaan durse dubbate jira. Kuni shakkii takka malee, qur'aanni jecha Rabbiin nabi Muhammad ﷺ irratti buuse ta'uunamaa tti agarsiisa.

Ammallee qur'aanni akka jecha nabi Muhammadiis ﷺ ta'ee jecha ilma nama hin ta'in agarsiisa. Kuni ammoo nabi Muhammad ﷺ akka ergamaa dhugaa Ran rabbiin nuuf erge ta'ee namatti agarsiisa. Argannoowwan amma meeshaa ammayaatii fi mala saayinsaawatti fayyadamuun saayinsistoonni irratti dhaqaban kun, nama jaarrraa kudha afur (14) dura jiraateetu beekuu danda'a jachuuf sammuun namaan hin fudhattu.

A) Qur'aana Waa'ee Uumamaa fi Guddina

Ulfa Ilma Namaa Irraa:

Qur'aana keysatti, sadarkaa guddina ulfa garaa keysaa akka itti aaanu kanatti dubbate:

○

{Dhugumatti nuti ilmaan namaa bishaanii fi horofa irraa uumne. Eegasii bakka eeggamtuu taate (gadaameysa) keysatti nutfaah (makhaa dhangala'aa dhiiraa fii dubartii kan qaamaa saalaa) isa goone. Eegasii nutfaah alaqaa (waan dhiiga ititaa fi ulaan'ula fakaattu) taasisne, eegasii alaqaa mudghaa (waan foon aalanfatame fakaattu) taasifne...}^1 (qur'aana, 23:12-14)

Akka hiikkaa irra jecha afaan arabaatiin jachi **alaqaa** ja'u hiikkaa sadii qaba: (1) **ulaan'ula** (raammoo afaan horii keysatti argamtu) (2) **waan rarra'e, fi** (3) **dhiiga itite.**

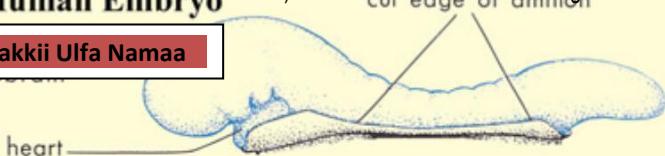
Ulaan'ulaa fi ulfa sadarkaa alaqaa wal bira yoo qabne, wal fakkaachuu isaanii agaruu dandeenya,² akka fakkii lakk¹ irra jirutti ulfi sadarkaa **alaqaa** bifaa dhiigaatiin gadaamessa keessatti nyaata argata, akkuma ulaan'ulli, horii irraa dhiiga sooratutti.³

Hiikkaan lammaffaa jecha **alaqaa** "waan rarra'u." Jechuudha. Kuniis fakkii lakk 2 fi 3 irratti mullatuun kaayameera. Fakkiin kun rarra'iinsa alaqaan gadaameysa irratti rarraatu agarsiisa.

- (1) Kitaaba kana keysa barrefamni mallattoo birakeeta bifaa kanaa { } jiddutti barreyfamu hiikkaa aayata qur'aanaa afaan oromooti malee qur'aana jechuu miti. Aayanni qur'aanaa afaan arabaatin kan barreyfame.
- (2) Kitaaba "the developing human, moore and persaud," maxxansa 5ffaa, fuula. 8.
- (3) Barreefama afaan ingilliftaa kan "**human development as described in the qur'an and sunnah,**" moore and others," ja'u, fuula. 36.

A. Human Embryo

A) Fakkii Ulfa Namaa

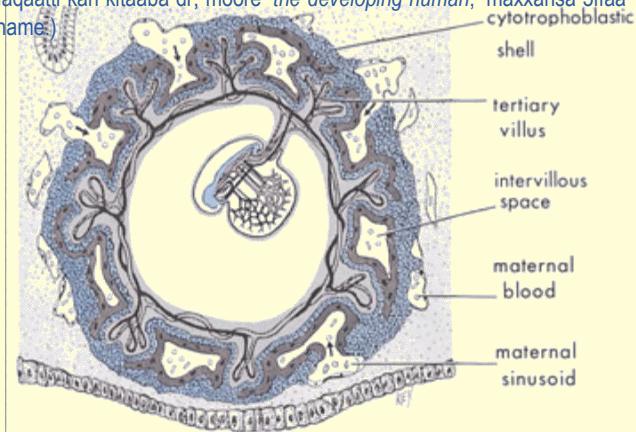
B. Leech

B) Ulaan'ula

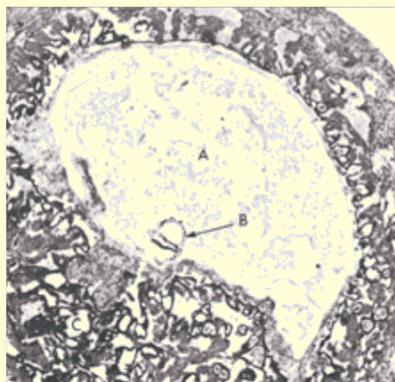

Fakkii lakk 1: Sadarkaa alaqaatti walfakkeenya ulaan'ulaa fi ulfa garaa. (fakki ulaa'ulafi ulfa sadarkaa alaqaatka qur'aanaa fi sunnaa keysatti, kitaaba dr.moore fi kan biri fuula lakk. 37, kitaaba 'integrated principles of zoology' ja'u irra kan fudhame kan hickmanfi kan biro. Fakki ulfaa sad. Alaqaatti kan kitaaba dr. moore 'the developing human,' maxxansa 5ffaa fuula.73 irraa fuudhame.)

Fakkii lakk 2: Akka mullatutti rarra'iinasa ulfa sadarkaa alaqaat gadaameessa haadhaa keessatti rarra'u. Kitaaba (*the developing human*, moore and persaud, maxxansa 5ffaa fuula . 66.)

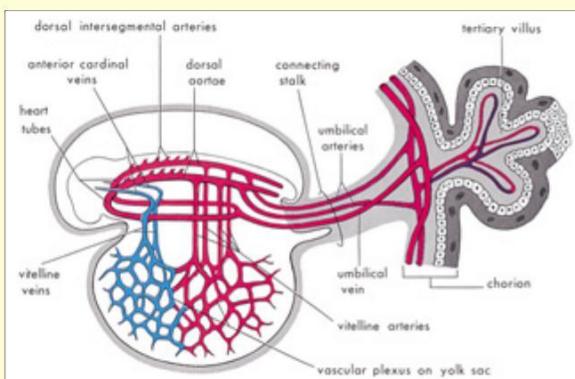

Fakkii lakk 3: Photomicrograph, kana irratti rarra'iinsi ulfa sad. Alaqa (guyyaa15) kan fakkii irratti qubee 'b' irratti mullatuudha. Hangi embriology milimeetira 0.6 dheerata. Kitaaba. (*the developing human*, moore, maxxansa 3ffaa,fuula.66, histology irraa fuudhame.)

Hiikkaan Sadaffaa Kan Jacha **Alaqa** "dhiiga Itite." Jechuudha. Ulfi Sadrkaa Alaqa Irratti Oggaa Iaallu Qaanii Isii Hundii Dhiiga Itite Fakkaatta. Kuni Wanni Ta'eef Sadarkaa Kanatti Dhiigni Heddumminaan Ulfa sadarkaa Alaqa Keysatti Waan Argamuufi¹ (Fakkii Lakk 4 Laalaa). Dabalataaniis Sadarkaa Kanatti Dhiigni Ulfa Keysa Oliifi Gad Hin Deemu Ykn 'Blood Circulation' Hin Eegalle Jechuudha.² Kanaafuu, Alaqaan Dhiiga Itite Fakkaatti.

Fak. lakk 4: Fakkii
caaseeffamaa caardio
vaskkulaarii kan ulfaa sad
alaqa. Qaanii irra alaa
dhiiga itite waliin addaan
hin beekkamu. Dhiigni
baayyinnaa waan keysatti
argamuuf akkas
ta'e.kitaaba (*the
developing human*, moore,
maxxansa 5ffa fuula. 65.)

Hiikkan sadeenuu kan jecha '**alaqa**' kun bifa ulfa sadarkaa alaqaan kana siritti kan fakkaatu fi siritti kan ibsu ta'uun isaa hubachuun ni dandayama.

Sadarkaan itti aanu kan aayata qur'aanaa kana keysatti ibsamee '**mudghaa**'dha. Afaan arabaatiin **mudghaa** jechuun 'waan alanfatame' jechuudha. Namni tokko maastikaa alanfatee, afaanii baafatee ulfa sadrkaa mudghaa wajjiin wal bira qabee yoo laale, bifa tokko qabaachuu isaanii salphatti hubachuun dandaya. Sabani ulfi sadarkaa mudghaa kun waan alanfatame fakkaateef 'somit' duuyda ulfaa wanni fakkaattu boca oggaa ilkeen waa ciniinan wahirratti uumamu."³ (fakkii lakk 5 fi 6 irratti ilaala).

Nabi Muhammad ﷺ osoo maaykiriskooppiin hin jirre jaarrraa kudha afur dura akkamitti waan kana beekuu dandaye, saayinsistoonninuu maykiriskiippii hedduu waa guddisutti fayyadamuudhaan dhiheenyuma kana dhugaa kana beekan.

- (1) Barreefama "Human Development as Described in the Qur'an and Sunnah," Moore and others," Ja'u, Fuula.37-38.
- (2) Kitaaba "The Developing Human, Moore and Persaud, maxxansa 5ffa,Fuula. 65.
- (3) *The Developing Human*, Moore and Persaud, 5th ed., Kitaaba "The Developing Human, Moore and Persaud, maxxansa 5ffa.Fuula 8.

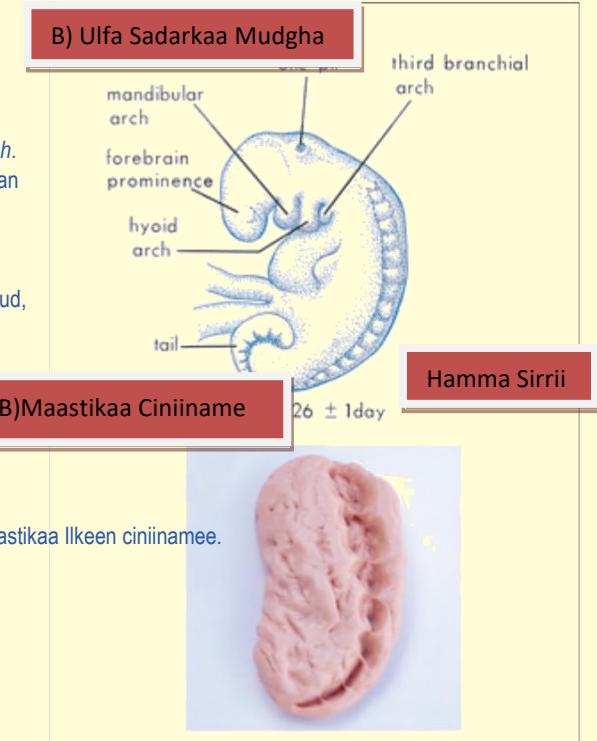
Fak. Lak 5: Fakki Ulfaa guyyaa 28ffaa, sadarkaa mudghaa oggaa ta'u, sadarkaa . Kannatti waan ilkeen alafatame fakkaata. Sababni isaatis bakki lafee duydaa waan akka ilkeen ciniiname fakkaata.hangi dheerinni ulfaa sadarkaa kanatti milimeetira afuri. kitaaba (*the developing human*, by moore and persaud," maxxansa 5ffaa, fuula .82.,) Iraa fuudhame

Fak lak 6:

Ulfa Sadarkaa 'mudghah' fi Hancoo(Maastikaa) alafatameen wal bira Qabame Agarsiisa.

A) Ulfa Sadarkaa mudghah.
Kanarratti lafee 'Somayti' tan ilkeen Ciniinate fakkaatu Duyda Irratti Niimullatti. Kitaaba (*The Developing Human*, Moore and Persaud, Maxxansa 5ffaa, Fulaa. 79.)

B) Fakkii Maastikaa ilkeen ciniinamee.

Laywanhook nama jalqaba maaykiriskooppii fooyyawetti fayyadamuun bara 1677tti isparmii ykn maniyyii arkuu dandaye (amata 1000 nabiyyii keenya booda jechuudha). Gaafa dura san wanni ja'amaa ture isparmii ykn maniyyii keysa ilmoon nama fakkaattu xiqqoon jirti, sanumaatu guddata ja'amaa ture.¹

Profesari Emeritus Keith I.moore damee barnoota anaatoomiifii imbriyoolojijiin beekkama. Kitaaba beekkamaa '***the developing human***,' ja'amuu, kan afaan saddeettiin hiikkame isaatu barreyse. Kitaabni kun akka rifaransii saayinsiitti laalama. Kitaaba filatamaa nama tokkoon barreyfame jechuun koomitee ameerikaatiin kan filatamee dha. Yuniversitii torontoo, kanadaa keysattii argamtu keysatti dr. Keith moore profaessara anatomii fi bayoloojiji. Ammallee itti aanaa hogganaa saayinsii bu'uraa kan muummee barnoota 'medicine' ykn oggummaa yaalaati. Amata 8^f itti-gafatamaa damee barnoota anaatoomii ta'ee tajaajila kenne. Bara 1984tti badhaasa addaaa kan 'j.c.b.' jedhamu dhaaba anatoomiitin biyya kanadaa irra damee anaatoomiif kennamu fudhate. Dhaaba sadarkaa addunyaa hedduu hogganaa jira, kan akka 'dhaaba qorattoota anaatoomii biyya kanaadaatii fi ameerikaa, akkasuma hogganaa kaawunsilii tokkummaa saayinsii bayologii ta'un tajaajile.

Bara 1981, koonfaransii hayyoota oggumaa yaalaa magaalaa Dammam, Saudi Arabiatti gaggeefame irratti, professorri kunakkana ja'e: '*waa'ee uumama ulfaa kan qur'anni dubbate ibsuun anaaf gammachuu guddoodha, wanni kun Rabbiraa Nabi Muhammaditti akka dhufe ifaadha, sababni isaas, beekkumsi waa'ee kanaa dhiheenyuma kana ilma namaa birattii beeekkame. Wanni kun akka Muhammad ergamaa Rabbii ta'ee naaf mirkaneysera.*'² je'e. Oggaa inni akkas je'e, "*Qur'aanni jecha Rabbii ta'u ni amantaa?*" Jechuun professor Moore gaafatame. Kana "Amanuun nan rakkisu Eeyyen, nan amana"³ jechuun deebise.

Koonfaransii biraal irratti walxaxiinsa sadarkaalee fi qoqqoodaminsa

(1) Kitaaba "***The Developing Human, Moore and Persaud***, 5^{ffaa}.Fuula.9.

(2) Maddi Kanaais Video "*This is the Truth*". Ja'u Websayti www.islam-guide.com/truth Irraa Coppii Ni arkachuuuf Ykn yaada Profesar Keith Moore' online Ni arkattan.

(3) Video "*This is the Truth*" Ja'u Irraa Fudhatame.

umama ilma nama kan amma jiru ilaachisee, bifa salphaa ta'een jechota qur'aanaa fi hadiisa keysa jirani fayyadamuun akka qopheysuuf deeman dubbatan.

wantoota saayinsii keysatti ibsuun hedduu jabaatulle, Bifa qur'aana keessatti ibsame kanatti fayyadamuun salphumatti kara caalaa ta'een ibsuun akka dandayamu dubbate. Itti aansuun akkas je'e:

*"Waggaa afuriif qorannoo gadi-fageenya qabu kan qur'aanaafi hadiisa irratti gooneen sadarkaalee fi akaataa qoqgoodaminsa caasaalee uumama ulfaa (embryo) kan jaarrraa torbaffaa keysa barreyfame waan hedduu nama ajaa'ibsiisu dha. Aristootil hundeesaa imbiology (saayinsii waa'ee ulfaa qoratu) ta'uu wajjiin, killee lukkuu qorachuun ulfi (imbrion) sadarka sadarkaan akka guddattu beekullee, waa'ee kanaa waan ibse tokkollee hin qabu. Seenaan damee imbiology keysatti, hanga jaarrraa 20^{ffa} tti waa'een qoqgoodamiinsaa fi sadarkaa guddina imbiology ykn guddina ulfaa wanti beekkame hin jirtu. **Kanaafuu wa'een sadarka sadarkaan guddachuu ulfa-garaa keysaa, kan qur'aanni jaarrraa 7 keysa hime, kun qorannoo saayinsiitiin akka hin ta'in beekkamaadha.***

Ragaawwan qabatamaan jiran hunduu qur'aanni Rabbitra gara ergamaa isaa Muhammad ﷺ kan bu'e ta'uusaa namatti argisiisan. Ergamaan Rabbii Muhammad ﷺ barreysuu fi dubbisuu waan hin beeyneef, wanta kana hunda beekuu hin danda'u!"¹ jechuun dubbatan.

B) Qur'aana Waa'ee Gaaraa:

Kitaaba mata dureen isaa "Earth" jedhu yuniversitii hedduu keysatti akka rifaransi barnootaatti baratam. Warra kitaaba kana maxxanse keysaa tokko profeesara frank pressi ja'ama. Prezidanti Ameerikaa duraanii 'Jimmy Carteriif' gorsaa saayinsii ture, wagga 12^F prezidanti waajjira barnoota magaalaa waashington ture. Kitaabni isaaakkana jedha "**Gaarri hidda(hundee) lafa keessa gadi fagoo ta'e qaba.**"² hiddi kun lafa kessa gad-fagaatee argama, kanaafuu gaarri bifa akka shikhaala³ qaba (fakki lakk 7, 8, fi 9 fuula kitaaba isaa irratti argama). Qur'aanni gaara akkanatti Ibse:

{Sa nuti dachii firaash hin goonee? Ammallee Gaara Chikaala Hin Goonee?} (Qur'aana,78:6-7)

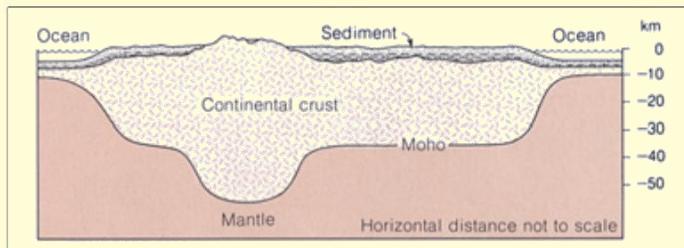
(1) Video "This is the Truth" Ja'u, Barreyfama jalaa Lakk. 2, Fuula. 10

(2) "Earth, Press and Siever", Fuula.435. Ammalle" Earth Science, Tarbuck and Lutgens," Fuula. 157. Irra Jira.

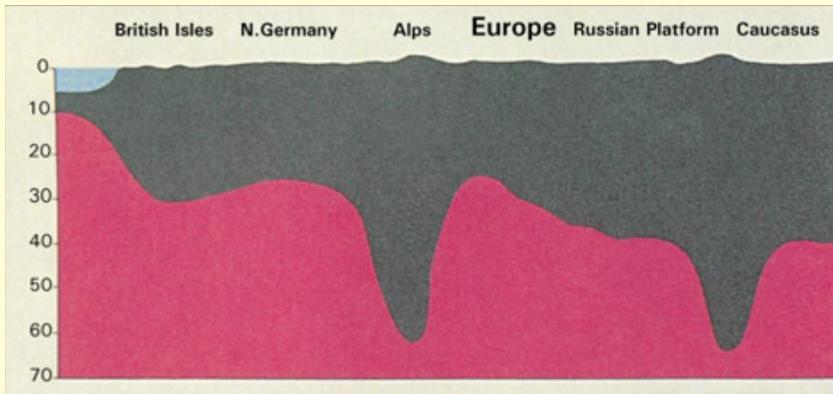
(3) Shikhaala Jechuun Muka Ykn Waan Lafatti gad dhawame

Fakkii lak 7:

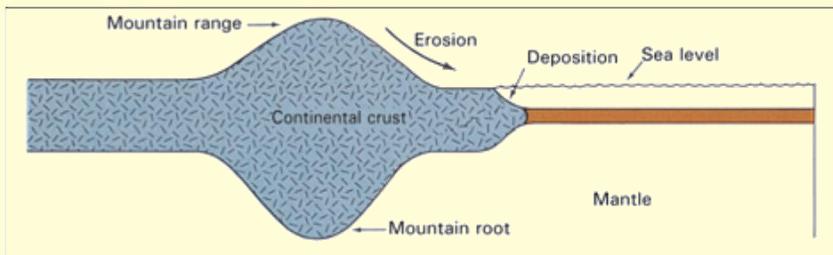
Gaarri Lafa
Keysaa Hundee
Qaba. Kitaaba
(Earth, Press
and Siever,
Fuula. 413.)

Boqona1

Fakki Lak 8: Fakkii Irra keysaafi jala gararaa. Gaarri akka shikaala fakkaatu argisiisa, Hidda(hundee) lafa keessa gadi fagoo Qabaatuu agarsiisa Kitaaba (Anatomy of the Earth, Cailleux, Fuula.220 irraa kan fuudhatame.)

Fakkii Lakk 9: Fakkiiin Gaaraa Shikhaala fakkaatu Isaa agarsiistu. Kitaaba (Earth Science, Tarbuck and Lutgens, Fuula. 158.)

Saayinsiin ammayaa kan waa'ee lafaa qoratuun (geology), gaarri akka hidda (bu'ura) lafa kessa gad fageenyaa ta'e qabu irra ga'ameera (fakki lakk 9 laali) hiddi(bu'urri) gaaraa kan lafa keessatti dhokate dheerina gaaraa kan ol ba'ee mul'atu dachaa hedduun akka caalu

Beekkamee jira.¹ kanaafuu gaarri fakkeenya akka shikaalaatiin yoo ibsamu sирридха. Sababni isaatis shikaala irra guddaan isaa lafa keysa gadi fagaata, hangi ol mullatu xiqquma.

Seenaan saayinsii keysatti gaarri lafa keysaa hidda akka qabu kan beekkamee bara 1865tti qorataa waa'ee hawaa kan ta'e nama royal, sir george airy² ja'amuuni.

Lafti irra jiraannu akka nuun hin hurgufamneef gaarri ga'ee guddaa qaba.³ gaarri hurgufamiinsa lafaa ni dhoorga. Rabbiin qur'aana keysattiakkana ja'a:

{Inni Dachiin Akka Isiniin Hin Raafamneef Jecha Gaara Lafa Keysatti Isiniif Dhaabe; Ammas laggeenii fii karolee akka Isin qajeeltaniif jecha (isiniif godhe).}

(Qur'an, 16:15)

Akkasuma, yaada-rimmee (theory) ammayyaa kan “**plate tectonics**” ja'amtu wanni jattu ‘gaarri lafti teenya akka hin hurgufamne gargaara’. Gaarri akka lafa teenya hurgufamuu irraa dhoorguu dhihumma tana bara 1960 keesa yaada rimmee *plate tectonic* ja'amu kanaan beekkamuu eegale.⁴

Yeroo Nabi Muhammad ﷺ san namni boca gaaraa beekuu dandayu ni jiraa? dhugumatti gaarri guddaan mul'atu kun lafa keysa gadi fageenyaan qaba je'ee namni tilmaamuu dandayu numa jiraa? Wanni qur'aanni hime kun dhugaa akka ta'e saayinsiin ammayyaa kan lafa qoratu dhiheenyuma kana mirkaneessan.

- (1) Kitaaba “The Geological Concept of Mountains in the Qur'an,” El-Naggar, Fuula. 5.
- (2) Maxxansa “Earth, Press and Siever, Fuula. 435. Akkasuma Kitaaba “ The Geological Concept of Mountains in the Qur'an,” ja'u Fuula. 5.Irra Laali
- (3) Kitaaba “The Geological Concept of Mountains in the Qur'an,” Fuula. 44-45.
- (4) Kitaaba “The Geological Concept of Mountains in the Qur'an,” Fuula. 5.

C) Qur'aana Waa'ee Hawaa (Universe) Irratti:

Akka qorannoo **kosmoloojiin** ammayyaatti (**saayinsii waa'ee hawaa qoratu**), waan akka aara fakkaatu malee hawaa wanni ja'amu hin jirtu turte (gaasii hedduu walitti maxanfamee ykn aara furdate fakkata).¹ kuni bu'ura kosmolooji kan mormii hin qabnedha. Amma wanni mullatu urjiin haarawni haftee aara duraanii irraa kan umaman tahuudha (fakki lakk 10 fi 11 laali). Urjiin iftu tan nuti galgala agarru tun, akkuma hawaa hundaatti gaasii aaraa kanarraa uumaman. Rabbiin qur'aana keysatti akkana ja'a:

{Eegasii Inni gama samii gara galee haala Isiin aara taateen}
(Qur'an, 41:11)

Dachii fi samiin (aduu, ji'aa, urjii, planeetotaa fi, gaalaksii hundinuu.) Kan toolfaman 'Aara' tokko irraa waan ta'aniif, dachii fi samiin qaama tokko akka turan kanumarraa beekuun dandayame. Aaruma gosa tokkoo kanarraa uumamaniiti gargar bahan jechuudha. Rabbiin qur'aana keysatti akkana je'e:

{Sa Warri Kafare Samii fii Dachiin Akka waan Tokko Turan hin beeynee, Isaan lamaan nuti adda baafnee?} (Qur'an, 21:30)

Dr. Alfred Kroner jeologistii addunyaa irratti beekkamaati. Universitii johannes gutenberg kan biyya jarman magaalaa mainz keysatti profeesara ji'olojii akkasuma hogganaa damee barnoota jioolooji kan dhaabbata barnoota 'geoscience' kan ta'e akkana je'e:

"Bakka Muhammad ﷺ Irraa Dhufe Oggaan Yaadu, Uumamni Hawaa Hundi Waan Tokkoraa Ta'u Kana Beekuun Inuma Waan Hin Dandayamne, Sababnis Saayintistoonni Teeknooloiji Ol-Aanaa Ta'etti Fayyadamuun Amatuma Dhihoo Dabre Kana Itti Dhaqaban"²

-
- (1) Kitaaba "The First Three Minutes, a Modern View of the Origin of the Universe, Weinberg," fuula. 94-105.
 - (2) Maddi yaada Kanaa Viidiyoo "This is the Truth". Weobsaaytii www.islam-guide.com/truth Irraa copy Viidiyoo kanaa fi yaada Professor Alfred Kroner's Kennate online Ni arkattan.

Fakkii lakk 10: Urjii
haarayni aara Akka
gaasii Kan uumama
Kownii Hunadaatif
sababa ta'efi
dhukke(neb-ula)
jedhamtu **Irraa Ogga**
Uumamtu agarsiisa
Kitaabaa . (The Space
Atlas, Heather and
Henbest, Fuula. 50.)

Fakki Lakk 11: 'Lagoon nebula' Gaasii walitti Kuufame Fi Dhukkee, Xarafa hanga xarafaatti Bara Ifaa 60 Dheeratta.Raadieshini urjii haarawa Gaasii Guddaa Walitti Qabame kana Keessatti Uumateetu akkasitti Keessaa Calaqisa. Kitabaa (*Horizons, Exploring the Universe, Seeds*, plate 9, from Association of Universi-ties for Research in Astronomy, Inc.) Irraa Fuudhame

Ammaas nabi Muhammad baanee akkana je'e "Namni saayinsii 'nuclear physics' waa hin beeyne tokko, jaarrraa kudha afur dura dachii fii samiin (aduu, urjiwwanii fi waan samii keysaa hunda) tokko turan je'ee yaaduun waan hin dandayamneedha."¹

C) Qur'aana waa'ee Dura-Sammu (Cerebrum):

Nama kaafiraa tokko kan nabi Muhammad ﷺ akka ka'abaa cinatti hin salaanne dhorgeen, Rabbiin akkana je'e:

{Lakkii! Yoo Inni dhowwamu Baate, Naasiyaa (dura sammuu) Isaa Harkifna (qabna). Naasiyaa (sammuu) Kijibduu fi Dilootuu Taatee!} (Qur'an, 96:15-16)

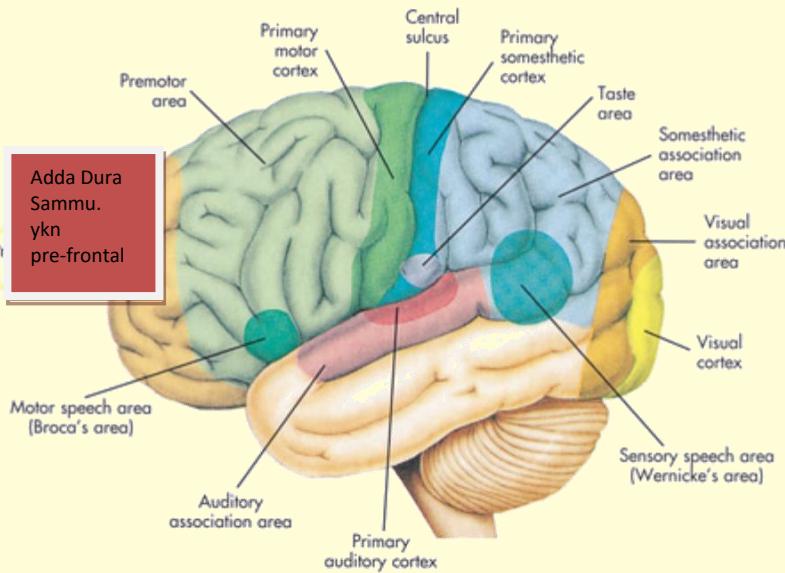
Maaliif qur'aanni dura-sammuu keenyaa ykn "naasiyaa" kana kijibduu fi diloytuu je'een? Maaliif Rabbiin namtichaan kijibaa fi dilaawaa je'ee hin ibsin? Kijibaa fi dilii naasiyaa ykn dura-sammuu waliin hariiroo maaalii qaban?

Sammuu oggaa laallu, addi kan jirtu fuulduraa 'cerebral cortex'ti. (fakkii lakk 12 laali). Waa'ee adda ykn dura-sammu kana 'fiiziyooloojiiin maal ja'a? Kitaabni "**essentials of anatomy & physiology**" ja'amu akkana ja'a: "kaka'uumsaa fi mul'ata, akkasumaas waa karoorsuu fi hujif kaka'uun namaa sammuu gama duraa keysatti taati"² kitaabni kun ammaas akkana ja'a: "kaka'uumsa waa dalaguu ilaachise durri-sammuu kun jiddu-gala dallanuu fi aariin itti oomishamuudha"³ Kanaaf, sammuu keysaa durri cerebral cortex ykn naasiyaan waan hamtuus ta'ee waan gaarii karoorsuu, itti kakaasuu fi eegaluu, ammallee, kijiba uumanii dubbachuu, dhugaa dubbatuutti nama kakaasuuniis dura sammuu kana keysatti. Kanaaf, namni oggaa dilii dalage, dura-sammuun diloytuu fi kijibduu ja'amte. Akka qur'aana keessatti: {"**Naasiyaa (fuul dura sammuu) kijibduu fi dilootuu!**"} jechuun himame kana ilaachisee '**Saayintistoonni Waa'ee Gahee Dura-sammuu Kana Kan Beekan Diheenyuma Wagga**

(1) Vidiyo "This is the Truth." Ja'u Irra

(2) Kitaaba "Essentials of Anatomy & Physiology, Seeley and others," Fuula. 211. Akkasuma Kitaaba "The Human Nervous System, Noback and others," Fuula. 410-411 Irraa

(3) Kitaaba "Essentials of Anatomy & Physiology, Seeley and others" fuulap. 211.

Fakki lakk 12: Sammuu Gama Bitaa gama 'Cerebral cortex' Iddo hojiin addaa Keysatti Dalagamtu. Addi kan Argamtu Ful Dura 'cerebral cortex.' tti kitaaba (*Essentials of Anatomy & Physiology*, Seeley and others, Fuula. 210.)

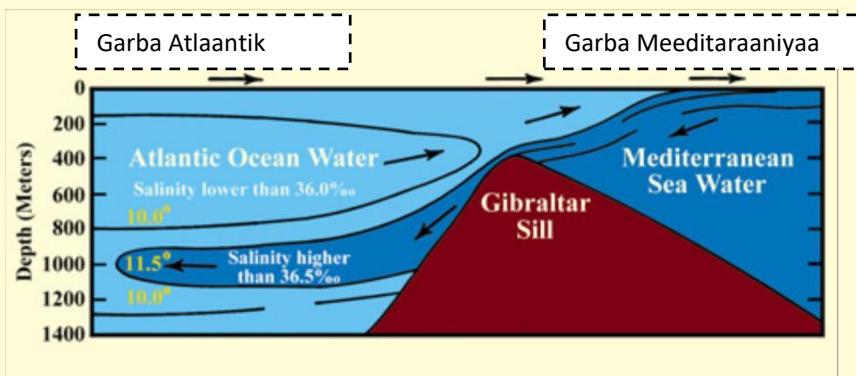
Jahaatamman (60) Darbe Kana Keysa'. jechuun Profesar Keith L. Moore.¹ Ragaa bayan.

E) Qur'aana Waa'ee GarbaaYkn Bishaan Baharaa:

Saayinsiin ammayyaa bakka bahari lama walitti dhufanitti, jidduu isaanii girdoon jiraachuu itti dhaqabaniii jiran. Girdoon sun bahara lamaan jidduu gargar bafti, akka lamaanuu oowwaa, soogiddummaa fi 'density' mataa isaanii qabaataniif.² fkn bahara meditaraaniyyaa bahara atlaantiik cinaa qabnee yoo ilaalle hoo'a, soogiddaa fi salphina qabaatuu waliin bahari kun dheerin kiiloo meetira dhibba hedduu fi gadi fageenya meetira 1000 gahu bahara atlaantik keysa fagaatee deemullee amalli isaa soogiddummaa oowwaa fi salphinaa isaa san akkuma jirutti kophatti qabaatee deema.

- (1) Barreefama "Al-Ejaz al-Elmy fee al-Naseyah (The Scientific Miracles in the Front of the Head), Moore and others," Fuula. 41.
- (2) Kitaaba "Principles of Oceanography, Davis", Fuula. 92-93.

Garbi Mediteraniyaa Gadifagenya Gudda kanarratillee Osoo hin Jijiirame jira (Fakkii lakk 13 laali).

Fakki Lakk 13: Garba Mediterranean Ogga Gibraltar Gubbaa dabaruuni Garba Atlaantik Keysa seenu Amala Isaa hunda(oowwa, Soogidumma Fi haphina Isaa Akkuma jirutti qabatee deemu. Sbabinis Girdo Isaan jidduu jirtu Irraa kan Ka'e. Temperatures kan Safarame degrees Celsiusn (°C). Kitaaba (*Marine Geology*, Kuenen, Fuula. 43.)

Garba kana keysa dambalii jajjabduu fi sochii gurguddoон jiraatanillee bishaan garba lamaani xiqkollee walitti hin laaqaman. Qur'aanni bahara lamaan wal tuqu kana jidduu **barzakh** ykn **girdootu** jira je'ee hima. Aayanni qu'aanaa akks jedha:

{Bahara lamaan gad lakkise kan wal qunnaman. Jidduu Lamaanii Girdootu Jira Dangaa Walitti Hin Dabran.} (Qur'an, 55:19-20)

Bahara lamaan kanaa baanee, waan akka walitti hin laaqamne godhuutu jira jachuun rabiin nuuf hima. Rabiin qu'aana keysatti akkana ja'a:

1

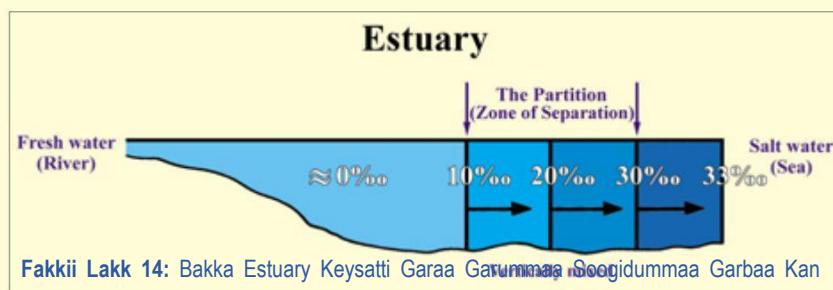
{Inni Isa Bahara lamaan Gad-lakkise Tokko Mi'aawaa fii Bareedaa Kaan Amtoo Soogiddaawaa fii Dhangaggaawaa, Akkasumaas Jidduu Isaan Lamaanii Girdo Isaan Addaan Baafu Godhe.} (Qur'an, 25:53)

Qur'aanni maaliif oggaa bishaan soogiddaa fi mi'aawu dubbate girdo jira jechuun dubbatee, garuu aayata duraa kan bahrri lameen walitti hin laaqaman ja'u irratti girdo hin dubbatini?

-
- (1) Kitaaba "Principles of Oceanography, by Davis," fuula. 93.

Saayinsiin ammayaa akka itti dhaqabetti jidduu baharra soogiddaatii fi baharra kaani kan 'estuaries' jedhamtuu kana, haalli jiru, kan baharra lamaan walitti hin laaqamne jidduu jiru irraa waan adda ta'eetu jira. Wanti beekkame **estuaries** keessatti bishaan soogiddaatii fi mi'aawaa jidduu girdoon jirtu "pycnocline zone" kan ja'amtuu fi deensitii ol'aanaa qabaatun beekkamtuutu jira."¹ **Girdoon pycnocline zone** ja'amtu tun haalaa fi dhamdhama bahara lamaan dura dubbataman (kan soogiddatiis tahee mi'aawaa) irraa adda ta'e qabdi²

(Fakii Lakk 14 Laali).

Fakii Lakk 14: Bakka Estuary Keysatti Garaa Garummaa Soogidummaa Garbaa Kan Agarsiisu (Parsantaadhaan Akka Kaa'ametti). Fakii Kanrratti Girdoo Garba Lamaa Jidduu Jirtu Ni Agarra. Kitaaba . (Introductory Oceanography, Thurman, Fuula . 301,)

Kun kan beekkame zamanuma keenya kana meeshaa ammayaa kan teemprechara, soogidumaa bishaaniitiifi laaqamiinsa oksijiniifi kkf, safartutti fayyadamuudhaani. Ijji namaa garaagarummaa bishaan lamaan kana jidduu jirtu laaltee addaan baasuu hin dandeeysu. Kanaafuu bahari lamaanuu bishaanuma tokko fakkaata. Akkasuma bakka sadihitti qoodamiinsa bishaanii kan bakka 'estuaries' kanaas ijji namaa laaltee beekuu hin dandeeysu.

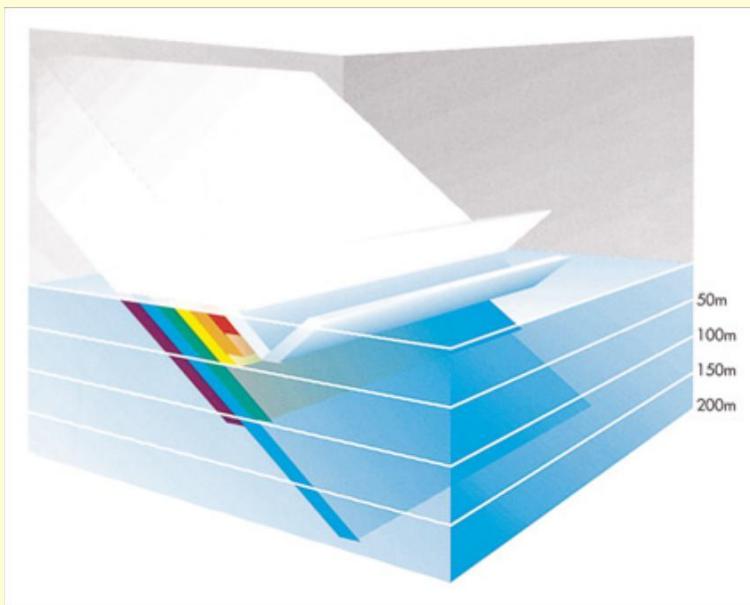
- (1) Kitaaba "Oceanography, Gross," fuula.242.Akkasuma Kitaaba Kitaaba "Introductory Oceanography, Thurman," fuula. 300-301.
- (2) Kitaaba "Oceanography, Gross," Fuula. 244, akkasuma kitaaba "Introductory Oceanography, Thurman,"Fuula. 300-301.

F) Qur'aana Waa'ee Bahara Gadi Fagoo Fi Dambalii Bishaan Keysaa:

Rabbiiin qur'aana keysatti akkana ja'a:

{Ykn (Haalli Warra Kafaree) Akka Dukkana Bahara Gadi Fagoo Keysatti Dambalii Hagoogamte, Kan Issii Gubbaan Dambaliin Biraa Jirtu, Kan Isii Gubbaan Dukkanti Duumeysaa Jirtu. Harka Isaa (Achi Keysatti) Yoo Diriirse Arkutti hin dhihaatu...} (Qur'an, 24:40)

Aayanni kun dukkana bahara keysa jirtu dubbachuun yoo namni harka isaa diriirse harkuma isaatuu akka hin agarre hima. Dukkanti bahara keysaa gadi fageenya meetira 200 fi achii gaditti argamti. Fageenya kanarratti ifni tokkoleen hin jiru. (fakkii lakk 15 laali). Fageenya meetira 1000 irratti ifa wanni fakkaatu hin jirtu.¹

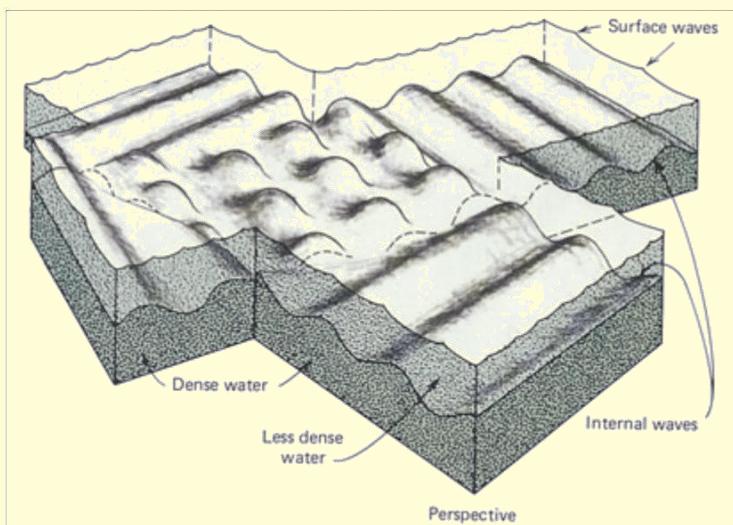
Fakki Lakk15: Ifni aduu parsantii 3 hanga 30 kan ta'u gubbaa gabaa irratti balaqisee ol deebi'a. Itti aansuun halluun toorban ifa aduu keysa jirtu hundi isii wal duraa duubaan meetira 200 irratti halluu samii fakkaattu takkittii malee liqimfamanii hafu. Kitaaba (Oceans, Elder and Pernetta, Fuula. 27.)

(1) Kitaaba "Oceans, Elder and Pernetta," fuula. 27.

Ilmi nama meeshaa gargaarsaa malee meetira 40 gadi bishaan keysaa gadi deemuu hin dandayu, akkasuma dukkana fageenya meetira 200 irratti argamtu keysa gargaarsa tokkoo malee lubbuun jiraachuu hin dandayamu.

Saayintistoonni zamanuma keenya kana meeshaa bahara keysa gadi fagaattutti fayyadamuun dukkana hamtuu bahara keysa jirtu tana argachuu dandayanii jiran.

Aayata qur'aanaa olitti tuqame irratti, {“...Kan Dambalii Hagoogamte, Kan Isii Gubbaan Dambaliin Biraajirtu, Kan Isii Gubbaan Dukkanti Duumeysaa Jirtu.”}, ja'urratti irra keysi baharaa dambaliin kan haguugameefi dambaliin biraa gubbaan akka jirtuu agarsiisa. Dambaliin lammaffaa kan nuti bahara gubbatti agarruudha, kan isii ol duumeysaatu jira ja'ame. Garuu dambaliin bahara keysaa tami? Saayintistoonni dhiheenyatti wannu argatan bahara gubbaa qofa osoo hin tahn keysallee dambaliin akka jirtuufi “walgubba walgubbaa dacha dachaan kan jirtu ta'uui isiti”¹ (Fakkii Lakk16 Laali).

Fakkii Iakk 16: Dambalii garba keysaa kan bishaan lama kan deensitiin Walcaalu jiddutti mullatu. Bishaan gubbarraa kan jalaa Irra. Kitaaba (Oceanography, Gross, Fuula . 204.)

(1) Kitaaba “Oceanography, Gross,” fuula. 205.

Dambaliin bahara keysaa tun keysa baharaa fi garbaa ni haguugdu, sababniniis bishaan irra keysa baharaa jiru kan gubbaa isaa irra jirurra ulfaataadha dambaliin garba keysa jirtu tanuma akka gubbaa jirtuu tanaati. Dambaliin keysaa tun ijaan hin mullattu, akki itti beekamtu qorannoo teemprechara fi soogiddumaa irratti jijiirama iddo tokkoo gara iddo biraa kan yero yeroon dhufu laaluuni beekkamti.¹

G) Qur'aana Waa'ee Duumeysaa:

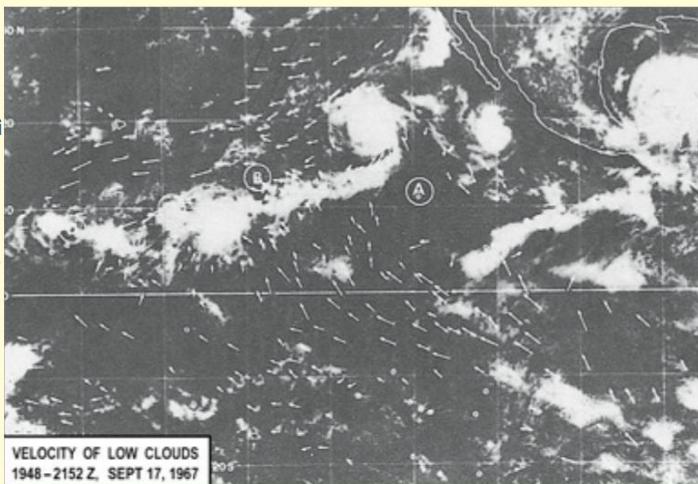
Saayintistrooni gosa duumeysaa qoratan wanni argatan, gosa duumeysaa keysaa duumeysi roobaa boca addaa qabaachuufi bifa addaatiin kan walitti dhufuudha. Gosti duumeysaa kan walitti dhufuus boca adda ta'e qaba, inniniis haala adda ta'en gosa bubbee addaa taateetiin duumeysa gosa addaa qabu walitti fiduun uumama.

Gosa duumeysaa keysaa kan rooba ta'u '**cumulonimbus cloud**' jedhama. Warri rooba qoratanakkataa '**cumulonimbus clouds**' itti uumamuun roobaatti itti jijiiramuufi bakakkaa qoratan. Akka qorannoo kanaatti '**cumulonimbus**' sadarkaa itti aanu keysa darba:

- 1) Bubbeen duumeysa dhiibdi:** 'cumulonimbus' kan dhufu yeroo bubbeen duumeysa xixiqqaa ciccitaa gara iddo inni itti uumamuutti walitti qabduu sanitti. (Fakkii Lakk 17 Fi 18 Laali).

Fakki lakk17:

Fakki sat-ellite kan duumeysi ogga gara roobatti itti jijiiramu deemu agarsiifti iddoon b, c, fi d. Xiyyi wanni agarsiisu kallattii bubbleeti. Kitaaba (*the use of satellite pic-tures in weather analy-sis and fore-casting, an-derson and others, Fuula. 188.*)

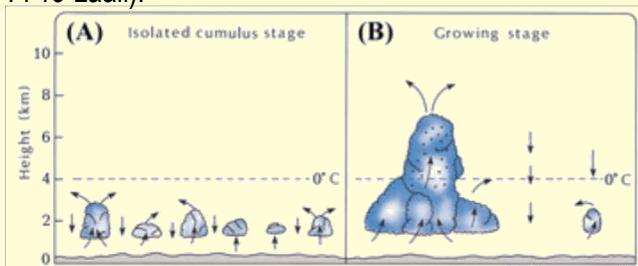
(1) Kitaaba 'Oceanography', Gross, Fuula. 205.

Raga dhugummaa Islaamoo
Boqonaa 1r

Fakkii Lakk 18: Kukkutaa duumeysoo xixiqqoo (cumulus clouds) gara Iddoo roobattii itti jijjiramanii gara xarafa gara duumeysi gurguddaan Itti mullatuu Oggaa deeman.Kitaaba(Clouds and Storms, Ludlam, plate 7.4.)

2) Walitti dhufiinsa duumeysoo: ciccitaan duumeysoo kun walittu dhufuudhaan walitti qabamee walitti heedдуммаата¹ (Fakkii Lakk 18 Fi 19 Laali).

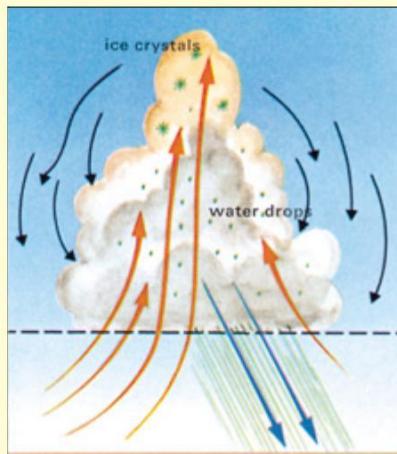
Fakki lakk 19: (A) Kutaa duumeysoo xiqqoo Kophatti baafamte.(B) Oggaa kukkutan duumeysoo xixiqqoon walitti dhufanii duumeysa guddaa ta'uun ol Dheeratan agarsiisa. Dhabi bshaani agarsiisa. Kitaaba(The Atmosphere, Anthes and others,Fuula. 269.)

(1) Kitaaba 'The Atmosphere, Anthes and others', Fuula. 268-269,fi Kitaaba 'Elements of Meteorology', Miller and Thompson', Fuula. 141. Irra laali

Ibsaafi Qajeelcha Fakkin Deeggarame Islaamummaa Hubachuuf

3) Walitti maxxanuuu duumeyesa: yeroo duumeysi kun hedduu walitti maxxanee walitti jabaatee goggogee wal keysaa ol baha. Kan ol bahu kun kan xarafaa irra jabaafi cabbaawaa taha.¹ kan ol bahu kun akka duumeysi walgubbatti ol guddatu taasisa (fakkii lakk 19(b) 20 fi 21 laali) wal gubban ol guddachuu duumeyesa kuni akka ol deemee qilleensa qoraa gama olii jiru isa dhaqabsiisa. Qorra irraa kan ka'e goguudhaan dhangala'oo ta'aa, itti aansee cabbiiti jijiirama. Bishaanifii cabbiin uumamte tunis walirratti kuufama walitti ulfaachaa deemuun ulfinarrraa kan ka'e wal ba'achuu dadhabanii achirraa caccabaa harca'aa bifaa roobaafi cabbiitiin nuuf gadi bu'an ykn rooban.²

Fakki lakk 20: Fakki duumeysa
 'cumulonimbus.' Kan eega duumeysi walitti maxxanee jabaate boodaa, ogga roobni keysaa gadi ba'uu agarsiisa. Kitaaba (Weather and Climate, Bodin, Fuula.123.)

Rabbiin Qur'aana Keysatti
 Akkana Ja'a:

{Hin Agarree! Akka Rabbiin Duumeysa Itti Oofu! Eegasii Tokko Tokkoon Wal-Qabsiisee Walitti Maxxansa. Eegasii Walirra Ol-Tuula (Korsiisa). Eegasii Gaara Duumeysaa Keysaa Rooba Isiniif Bu'u Agarta.....} (Qur'an, 24:43)

Warri rooba qoratu akkataa ykn tartiiba duumeysaa fi roobni itti tolfamee dhufu kana meeshaa ammayaa kan akka xiyaaraa, saatalaaytii, koompitara adda ta'e, 'baalloon' fi kanneen biroo kanneen akka meeshaa kallattii bubbee fi Jiidha Qillensa keessatti argamufi meeshaawwan Dhiibbaa Qillensa fi garaagarummaa isaan jidduu jiru ittiin Safaran itti

- (1) Irra Keysi gara Olii Iddoo Biraan Hundarra jabaadha, sababni isaa Qorra Gara Alaatti Hin Dhihaatu.
- (2) Kitaaba "The Atmosphere, Anthes and others", Fuula, 269, Akkasuma Kitaaba "Elements of Meteorology, Miller and Thompson," Fuula. 141-142.

Fakkii Lakk 21: Duumeysa 'cumulonimbus'. Kitaaba (A Colour Guide to Clouds, Scorer and Wexler, Fuula. 23.)

fayyadamanitti.¹

Aayata qur'aanaa olitti dubbatame kana gara boodaa irratti erga waa'ee duumeysaa fi roobaa dubbate booda dhakaa cabbiitii fi hangaasuu yeroo roobaa baanee akkana ja'a:

**{Eegasii Gaara (Duumeysaa) Gubbaa Dhakaa Cabbii
Gadi Buusa, Saniin Nama Fedhe Dhawa Kan Fedhe
Irraa Eega. Ifni hangaasuu Isiitiis Ija Isaan Beysutti
Dhihaata}** (Qur'an, 24:43)

Warri rooba qoratu akki je'u: “*duumeysi roobaa 'cumulonimbus' ja'amu kana keysatti dhakaan cabbiin kun itti uumamu, oloo dheerina 25,000 hanga 30,000 (maylii 4.7 hanga 5.7)² ykn gaara guddaa tokko gaha*” ja'an

Akkuma qur'aana irratti je'e kana jechuudha: "...gaara duumeysaa irraa dhakaa cabbii gad buusa...." (Fakkii Lakk 21 laali).

(1) kitaaba 'Ee'jaz al-Qur'an al-Kareem fee Wasf Anwa' al-Riyah, al-Sohob, al-Matar, Makky and others, Fuula. 55 laali.

(2) Kitaaba 'Elements of Meteorology', Miller and Thompson', Fuula 141Laali

Aayanni qur'aanaa kun oggaa dhagaa cabbii (nuti bakakka jannuun) kan duumeysa mataa gubbatti uumame gad bu'u san oggaa dubbatu maaliif "**hangaaasuu isaa**" ja'a? Gaaafii jattu kaasuu mala. Uumamu ifaa hangaaasuu kanaaf dhakaa cabbii kanaatu sababa taha jechuudhaa?

Mee kitaabni '**meteorology today**' ja'amu waan ja'u haa laallu. Duumeysa keysa iddo hedduu qorra qabdu keysa dhagaan kun oggaa dabru, duumeysi chaarjii argachaa deema. Dhakaan kun fiinx duumeysaa dheeraa hanga gaaraa irraa ke'ee osoo gad deemuu oggaa bishaan qoraa tuqe, oowwa "**latent heat**" ja'amu waan uumuuf owwa ida'achaa deema. Dhagaan

Kun oggaa bishaan qoraa duumeysa

Jidduu jirun wal tuqu, electrooniin

Qorra irraa gara dhagaa owwaa

kanaatti dabarti.kanaafu, dhagaan

cabbii kun chaarjii nagatiivatiin

Guutama. Wanni akkanaa kun

Oggaa qaamni chaarjii pozativ

qabu haphii waan ta'eef dhakaan

chaarjii nagativa ta'e gubbaa

gama irra jala duumeysaatti

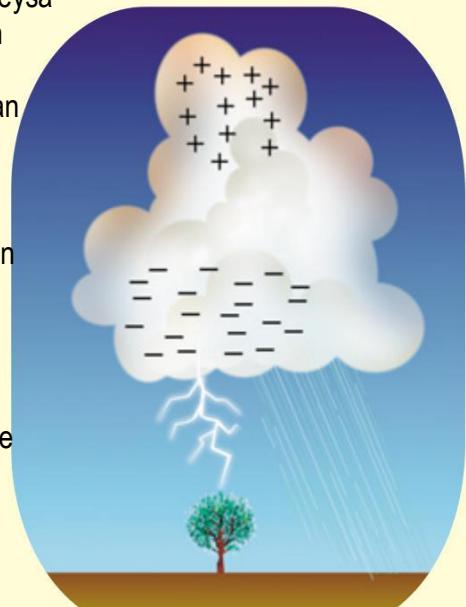
gadi deema, kanaafuu irra jalli

Duumeysa chaarjii nagatiive

Waan qabuuf chaarjiin kun bahee

Bifa hangaaasutiin ifa kennuun

keysaa faca'a.¹

Dhakaan cabbii uumamu kun uumamu ifa hangaaasutif sababa akka ta'e kanumarra hubachuun ni dandayama.

Akkaataan uumama hangaaasuu kun dhiheenyuma kana beekkame. Hanga yaanni waa'ee urjii ilaachisee yaada aristootiliitu fudhatama qabaachaa ture. Fakkeenyaaaf akka naannoon hafuura baafanna lama qaba: jiidhaa fi goggogaadha je'e. Akka inni je'etti dirmisuu sagalee waldhahiinsa hafuura goggogaa fi duumeysa ollaa jiddutti uumamuuti. Hangaasuun ammoo gubatiinsa hafuura goggogaan ibiddaa lafaa waliin uumu je'e.¹kuni dogongora guddaa yaada aristootil.

(1) Kitaaba "Meteorology Today, Ahrens," , fuula. 437.

Qur'aanni akkaataa uomama roobaa, uomama dhakaa cabbi fi uomama kana dhugaa himuu daran akkaatummaan tartiiba isaan itti himelleen nama ajaa'ibsiisa. Akkuma saayintistoonni ja'anitti nabi Muhammad ﷺ jaarrea 14 dura beekkumsa saayinsiinu dhihoo tana itti dhaqqabe kan hunda dogongora tokko malee beekuu hin dandayu, kanaafuu rabbii waan kana hunda kan beekuutu qur'aana nabiyyii irratti buusee, isa beyysise malee.

H)Yaada Saayintistoonni Mu'ujizaaQur'aanaa Irratti Kennatan

As jalatti yaada saayintistoonni qur'aana irratti kennatan keysaa hamma tokkoo dhihaata. Yaanni kun hundi kan fuudhaman viidiyo '*this is the truth*' ja'u irraahi. Vidiyoo kana irratti yaada saayintistoonni kennatan laaluufi dhageyfachuun ni dandayama (tooora weebsaaytii kanarra kallattiidhaan, waraabbi fi barreyfamaan ni argama. www.Islam-Guide.Com/Truth.)

1) Dr. T. V. N. Persaud proofesara anaatoomiifi peedaatriksiif fayyaa daa'immani akkasumaas proofesara obsteetriksii, gaaynaakoloji fi saayinsii hormaataa kan yuniversitii manitoba, winnipeg, manitoba, canadaati. Inni waggaa 16^f dursaa damee anatomii ta'uun tajaajilan, oggummaa kanaan nama beekammaafi kitaabota 22 fi barruulee qoranno saayinsaawaa 181 maxxansiisun beekkaman. Bara 1991tti badhaasa olaanaa kan gamtaan anaatoomistoota biyya kanaadaa kan 'j.c.b. Grant award' jedhamu damee anaatoomiitiin fudhatanii jiru. Mu'ujizaa saayinsaawaa qur'aanaa kan qorrannoo irratti gaggeyse irraa oggaa gaafatamu, akka araan gadiitti ibsee jira:

"Akka inni itti naaf, Muhammad ﷺ nama hin baratin, kan dubbisuufi barreessuu hin dandeenye, akkasuma kan barnoota tokkollee baratee hin beynedha. Inni ama osoo hin baratiin beekkomsa saayinsii umamaa isa sirri ta'e bifaa nama ajaa'ibsiisuun dubbatee lafa kaaye dha. Ani akka nama tokkootti, beekkumsi kun, beekkumsa akka carraatti argame jechuu hin danda'u. Dubbiin tun tan jaarrea kudha afur(14) duraa himame akka ta'e hubatamuu qaba. Akkuma Dr. Mooritti, anilleen dhugaalee sirrii dubbachuu isaa kuni, waan Rabb irraa itti dhufe ta'uun islii fudhachuun ykn amanuu narrakkisu."

(1) Kitaaba 'The Works of Aristotle Translated into English: Meteorologica, vol. 3, Ross and others', Fuula. 369a-369b laali.

Professor Persaud Kun kitaabota isaa keysa jechoota qur'aanaa fi hadiisoota ergamaa rabbii itti fayyadamuun beekkame. Akkasumaas, koonfaransiillee adda addaa irratti aayatoota qur'aanaafi hadiisota adda addaa dhiheeysan jiru.

2) **Dr. Joe Leigh Simpson** dura bu'aa dipartimantii obstetrics fi gynecology, akkasuma professor obstetrics fi gynecolojiji, ammallee proofeesara molecular fi genetiksii ilma namaa kan koollejjii medicine kan yuuniversitii biyya houston, teksaas ameerikaati. Duraan proofeesara ob-gyn fi dura bu'aa dipartmanti ob-gyn kan yuuniversitii tennessee, magaalaa memphis biyya ameerikaati. Ammallee prezdaantii dhaabbata hormaata biyya ameerikaati. Inni nama badhaasa hedduu fudhate keysaa yoo tahu, badhaasa "association of professors of obstetrics and gynecology public recognition award" jedhamu bara 1992tti badhaafamuun beekkama. Proofessarri kun hadiisa nabiyyii keenyaa ¹ lamaan armaan gadii kana irratti qorannoo gaggeyse.

{Hundi Keysatti, Gadaameysa Keysatti Guyya Afurtam Keysatti Walitti Qabama...}¹

{Halkan Afurtamii Lama Ulfarra Oggaa Dabre, Rabbiin Malaaykaa Erga, Boca Itti Goote Dhageytiifi Argaa, Coraafi Lafee Uuman}²

Hadiisa lamaan kanarratti qorannoo gadi fageenyaan erga gaggeyse booda piroofeesarri kun wanni je'e: qorannoo saayinsitiin guyyoota afurtamman ulfi dura keysa uumamu keysatti waa'ee ulfaa wanni addaan namaaf bahu tokkolleen hin jiru, hadiisni nabi Muhammad ^{رض} kuni sirriifi kan dogongora irraa fagatee tahuu isaati. Akkasitti koonfaransiir irrattiakkana je'e: "**Hadiisni Lamaan Kun Guddina Ulfaa (Emriologic Development) Kan Guyyaa Afurtamman Duraa, Sadarkaadhaan Yeroo Isiitii Waliin Siritti Kaaye.**"

- (1) Kitaaba *Sahih Muslim*, Hadiisa lakk 2643, akkasumaas 'Sahih Al-Bukhari', Hadiisa Lakk 3208 irratti odehyfame.:
Mallato Braakeeta kana {...} keysatti wani Barraawe Hiikkaa Hadiisa Waan Nabi Muhammad Je'eeti.
- (2) Kitaaba *Sahih Muslim* lakk 2645 irratti Odehyfame.

"Hadiisni Kun Qorannoo Saayinsaawaa Gaafa Dur saniin Beekun Hin Dandayamu, 'Genetiksifi' Amantiin Walin Dhaban, Garuu Amantiin Dhugaa Rabbi Biraa Buuteen Saayinsii Qaceelchuu Akka Dandeeysu Niin Amana. Jaarrea Hedduu Booda Jechoonni Qur'aana Dhugaa Akka Ta'an Saayinsiin Mirkanawuun Kuni Wanni Agarsiisu Qur'aanni Rabbi Biraa Bu'uu Isaaati Agarsiisa" Je'e.

3) **Dr. E. Marshall Johnson** profeesara 'anatoomi' fi 'developmental baayoloji' kan yuuniversiti 'thomas jefferson', magaalaa philadelphia, ameerikaati. Wagga 22^f profeesara anaatomii fi dura ta'aa dippaartimati anaatoomoofi daayrektara dhaabbata "daniel baugh"ti. Dabalataan dhaabbata teeraatolojii irrattis prezidaatiidha. Qorannoo 200 ol gaggeysee maxxansiisee jira. Bara 1981 koonfaransii qorattoota ogummaa yaalaa biyya saud arabia magaalaa dammaam irratti gaggeyfamte irratti qorannoo isaa oggaa dhiheysu akkana je'e:

"qur'aanni guddina ulfaa kan qaama gara alaa qofa ibsuu osoo hin tahn sadarkaalee guddina ulfaa kan qaama gara keysaalle ibsa: akkasuma akkaataa uumama ulfaa, akkaataa guddinaafi jijiiramoota gurgudda ulfi itti jijiiramu kan saayinsiin mirkanaawe, siritti ibsa."

Ammaas akkana je'e: "akka saayintistii tokkootti, wanniin ani godhuu dandayu waanumaan argu qofa. 'embriology' fi 'developmental biology' niin beeka. Hiikkaan jechoota qur'aanaa irraa naaf hiikkaman naaf gala. Akkumaan dura fakteenyen keenee sanitti, osoo beekkumsaan amma qabu kana qabaadhee gaafa dur san kaniin jiraadhu taate, waan qur'aana keysatti himame kana ibsuu ykn beekuu hin dandayu. Ani Muhammad ﷺ beekkumsa kana bakka kanaa argate ja'u ragaa tokkollee hin agarre. Kanaafuu wanni kun waan rabbi biraa dhufe tahuu isaa irratti waan nama mormisiisuu tokkollee hin agarre."

4) **Dr. William W. Hay** saayintistii garbaa ykn baharaa beekkamaadha. Inni profeesara saayinsii ji'olojii yuniversitii koloradoo, ameerikaati.

- (1) Nabi Muhammad ﷺ nama Baratee miti. Inni barreysuus ta'ee dubbisuu hin beeku., garuu qur'aana dubbisaaфи sahaaboонни akka jalaa barreysan godhaa ture.

Duraan mana barnoota 'rosenstiel kan garbaafi saayinsii haala qillensaa qoratu kan yuuniversitii miami, magaalaa mi'aami, naannoo filooridaa, ameerikaa keysatti hogganaa ture. Proofeesarri kun erga aayatoota qur'aanaa kan argannoowwan saayinsiin dhiheenyatti argatte dubbatu irratti marii gaggeysan booda akkana je'e:

"Qur'aana kana keysa beekkumi akkanaa kun jiraatuu eegaan bare booda hedduu natti tole. Beekkumi akkanaa qur'aana keysatti argamuu isaatifi qoranno keenya kun hiikkaa qur'aanaa hamma tokko itti dhaqabuun kun hedduu na ajaa'ibsise." Je'e. Dabalataan maddi qur'aanni maal akka ta'e yaada isaarraa oggaa gaafatamu akkana je'e:
"Gaafii gaariidha, kuni Rabbiirraa tahuu qaba (Rabbi irraa malee bakka biraan irraa tahuu hin dandayu.)"

4) **Dr. Gerald C.Goeringer** dayrektara barnotaa akkasuma qaadhimamaa proofeesaraa kan damee 'medical embryology' dipartmantii 'Cell biology,' koollejii medicine kan univarsitii george town, washington-dc, Ameerikaati. Konfaransii saddeettaffaa biyya riyad saudi arabiyyatti gaggeeyfame irratti hirmaate, qorannoo isaa oggaa dhiheeysu akana je'e:

"Aayata qur'aanaa xiqqa keysatti uumama guddina ulfaa yerroo duraa irraa eegalee hanga qaamni itti uumamutti kan ibsu ibsa sirrii bifaa hunda ibsuu dandayuutu jira. Waa'een guddinaa fi qoqqoodamiinsa sadarkaa ulfaa bifaa guutuu ta'een akka qur'aanaa kanatti kan ibsame argamee hin beeku. Ibsi qur'aanaa kun, waa'ee ulfaa waan dur kan nuti barachaa jirru hunda dura jaarraa hedduun kan dursu tahuun ni beekkama."

6) **Dr.Yoshihide Kozai** profeesara yuuniversitii tokiyo, jaappan fi dayektara astroonoomii biyyaleessa jaappaani kan ta'e akana je'e.

"Waa'ee astroonoomii dhugaa jirtu qur'aana keysatti arguu kiyyaan hedduun ajaa'ibe. Qorannoon astroonoomii ammayaa uumaa kownii samii irra hamma xiqqaa kuta wahi takka qofa qorata. Nuti dandeytii teenya hunda wanni itti fixaa jirru waanuma xiqqoo takka irratti. Sababniniis teleskooppiin kownii irraa hamma hedduu xiqqaa tahe qofa agarsiisa. Garuu guddina kownii yaannee hin beeynu. Garuu qur'aana dubbisuun kiyya fuulduraaf kownii akkamitti qorachuu qabuufi qorachuu dandayu hedduu nagargaara."

7) Professor Tejatat Tejasen yuuniversitii chiang mai chiang mai, thailand keessatti dura ta'aa dipartmantii anatomiiti. Duraan univarsituma kanatti itti gaafatamaa kolleejji medisiiniiti. Koonfaransii saddeetaffaa kan magaalaa rayaad biyya sa'udiitti gaggeefame irratti profeesarri kuni ol ka'uudhaan akkana je'e:

“amata sadeen dubre kana, qur'aanni hedduu naharkise.

Qorannoon ani gaggeyseefi konfaransii kanarrraa waniin bare irraa ka'uudhaan wanti jaarraa kudha afur dura qur'aana keessti barrefaman hundi isii dhugaa saayinsiin mirkanaa'uud dandayan tahuu niin amana. Nabi Muhammad ﷺ nama waa dubbisuus ta'ee barreysu hin beeyne waan taheef nabiyyii dhugaati, beekkumsi kuniis nama waa hunda uume irraa kan dhufe ta'uu niin amana. Kan waa hunda uume kun rabbii dhugaati. Kanaafuu, yeroon tun tan 'lailaha illaallah, Muhammadur rasuulu allah'. Itti jechuu qabnuudha. Dhumarrattiis, warra koonfaransi kana qopheyse niin galataaoonfadha. Koonfaransii kanarrraa qoranno saayinsaawaa fi amantii waa baruu qofa osoo hin tahiin saayintistoota bebbeekamoo hedduu waliin wal-baree sahibotta walitti ta'eera. Wanni hundarra guddoo taniin ani fayyadamee “la ilaha illa Allah, Muhammadun rasuulu Allah,’ jechuun muslima taheen jira.” Je'e.

Fakkeenya asii olii kana hundaa fi yaada saayintistoonni mu'ujizaa qur'aana irratti kennatan kanaas laaluudhaan gaafii tana if gaafachu qabna:

Qorannoowwan saayinsaawa adda addaa kanneen qur'aana keysatti dubbataman kun hundi jaarraa kudha afur dura nasiibaan beekkamuu ni dandayanii?

Qur'aanni kun nabi Muhammadiin ﷺ maxxanfamuu ni dandaya?

Deebisaan dhugaa, qur'aani kun jecha rabbii kan rabbiiin buusee qofa taati.

(dabalataa, kitaabotaafi video mu'ujizaawwan saayinsaawaa qur'aanaa bifa kitaabaatti afaan ingliffaatin arkachuuf toora intarneetaa ykn websaaytii www.islam-guide.com/science kana lalaa, dabalaataan dhaabbillee adda addaa kitaaba kana fuula 69-70 irra jiran keysaa tokko qunnamuu nidandeeysan.)

(2) Qur'aanaa Guddoo Tokko Kan Akka Qur'aanaa Fakkaatu Tokko Toolchuu.

Rabbiin Qur'aana Keysatti Akkana Je'e:

{Waan Nuti Gabricha Keenya (Muhammad) Irratti Buufne (Qur'aana) Kan Shakkitan Yoo Ta'e, Boqonnaa Akka Qur'aana Tokko Fidaa, Gargaartoota Keysan Rabbi achitti Yaammadhaa Yoo Kan Dhugaa Dubbattan Taate. Yoo san godhuu dadhabdan, Inuma Fiduu Hin Dandeeysan. Ibidda, Qabsiisttuun Isaa Namaafi Dhagarraa Taate Sodaadhaa. Isiin (Ibiddi Tun) Warra Rabbitti Kafareef Qophooyte. Akkasuma Warra Amanee Dalagaa Gaarii Dalageef Jannata Bishaan Jala Yaa'uutu Jiraaf Saniin (Isaan) Gammachiisi (Qur'an, 2:23-25)}

Eega qur'aanni bu'e as jaarrraa kudha afur ta'ullee namni tokko kan boqonnaa akka qur'aanaatti bareedu, kan ibsa bifa addaatiin qabu, kan yaadaa bal'aa qabu, beekkumsa dhugaa dogongora irra bilisa ta'ee, mu'ujizaa dhugaa, seera guutuu ta'e ammallee waan ta'ee dabreefi fuulduura ta'uuf deemu hunda akka qur'aanaatti kan if keysaa qabu, ykn waan kanatti dhihaatullee namni fiduu dandaye hin jiru. Boqonnaan qur'aanaa kan irra xiqqaa (suuraa 108) jechoota 10 qofa ta'uus duriis ta'ee amma namni fiduu dandaye hin jiru.¹

Boqonnaa(suuraan) kun boqonnaa qur'aanaa keysaa irra xiqqoofi jechoota kudhan qofa tan qabduudha, garuu kanumaahuu namni fiduu dandaye hin jiru.

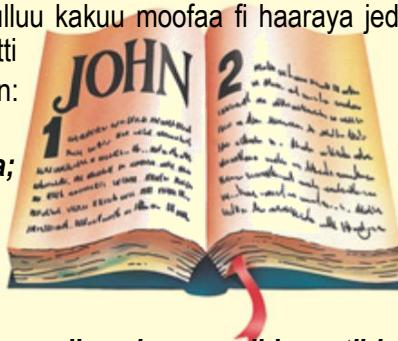
Kaafiroonni arabaa kan afaan arabaa beekaniifi adawwi Muhammada ﷺ ta'an yaalii boqonnaa akka qur'aanaa fiduun nabi Muhammad ﷺ kijibsiisuu barbaadanillee tokkoon isaanii fiduu hin dandeenye.² qur'aanni afaanuma isaaniitiin (afaan arabaatiin) bu'ee osoo jiruu, san gubbaan arabni gaafa sanii walaloo fi afoola afaan arabaa gadi fageenyaan kan beekan ta'uuj wajjiin boqonnaa akka qur'aanaa tokko fiduu dadhabuun isaanii kuni nama ajaa'ibsiisa.

(3) **Waa'ee Ergamu Nabi Muhammad ﷺ Kan Macaaf Qulqulluu Keysatti Himame.**

Amantiin islaamaa amantii dhugaa ta'uu hordoftoota amantii biroo wanni agarsiisu macaafa qulqulluu keysatti waa'ee ergamu nabi muhammad ﷺ dubbatamuudha. Macaafa qulqulluu kakuu moofaa fi haaraya jedhu (*seera keessa deebii18: 18-19*) irratti

Rabbiin nabi Muussaan akkana je'en:

*"Ani Raajii⁴ akka keetii obboloota
isaanii keessaa isaaniif nan kaasa;
dubbii koo afaan isaa keessa nan
nan kaa'a, inni immoo Wanta ani
isa abboome (ajaje) hunduma
isaanittiin hima. Egaa eenyu illee*

*isa inni maqaa kootiin dubbatu kana dhaga'uu yoo dide, gatii isaa
in arga" (seera keessa deebii18:18-19)³ iddoon kun macaafa
qulqulluu afaan amaariiffaa irrattis akkana jedha:*

ከወንድጥናው መከሳል እንደ እንተ የለ ነገር አስነሱለ ታዋሮች ቅልጭ በእኔ አዲር, ወለሁ ከተሸጠኗም ቅል ሁሉ ይኖሩት ታዋሮች በስምም የሚናገዣን ቅልን የሚደለማችን እኔ አበቃልላቻለሁ:: (እኔ አዲግም 18:18-19)

Macaafa qulqulluu afaan ingliffaa irrattiis akkana ja'a

Nabiyyiin akka dhufu himame kun waan sadeen armaan gadii guuttachuu qaba:

- 1) Nabii muussaa waliin wal fakkaachuu qaba
- 2) Nabiyyiin kun ilmaan israail kyn israa'iloota keysaa osoo hin tahn, obboleeyyan israa'ilootaa keysaa ta'uuj qaba.
- 3) Jecha inni dubbatu kan rabbiin afaan kaaye ta'uudha.

Qabxii sadeen tana gadi bal'iifnee haa laallu

(1) Kitaaba 'Al-Burhaan Fii Oluum Al-Qur'an Mujallada.2ffa,Fuula. 224.

(2) Kitaaba 'Al-Burhaan Fii Oluum Al-Qur'an Mujallada.2ffa,Fuula. 266.

(3) Seera Keessa Deebii 18:18-19 Kuni Afaan Amaaraatin እኔ አዲግም 18:18-19 Ykn Afaan Ingliffaatin Deuteronomy 18:18-19 Ja'ama.

(4) Macaafa Afaan Amaaraa Irratti ነገር Akkasuma Afaan Ingliffaa Irratti *Prophet* Bakki Jettu kan Afaan Oromoo Irratti *Raajii* Ja'amee Hiikkame.

1) Nabi Muusaa Fakkaatu Ta'uu Qaba

Nabiyyoota hunda keysaa kan akka muusaa fi Muhammad ﷺ itti waan wal fakkeeysu qaban hin jiran. Lamaanuu seera jiruufi jireenyaa ballina qabu qaban. Isaan lamaanuu adawwiisaanii moohatanii jiran. Isaan lamaanuu akka nabiyyii ta'an hawaasa biratti fudhatama qaban. Isaan lamaanuu yaalii ajjeechaa lubbuu irratti yaadame duraa bahuuf biyyaa bahanii jiran. Wal fakkeenyi muussaa fi Muhammad ﷺ kana qofaa miti. Akkataan isaan itti dhalatan walqunnamtii haadhaa fi abbaatiini. Haala jirenya maatii isaaniilleen wal fakkaata. Akkataan du'anii itti awwaalamaniis wal fakkaatu. Gama biraatiin nabi iissaan dogongoraan akka waan inni rabbi ykn ilma rabbii ta'ee fudhatamee gabbaramaa jira, garuu muussaa fi Muhammad ﷺ akkas hin taane. Isaan lamaanuu akka nabiyyiiti fudhatama. Muslimoonni iissaan nabiyyii ta'uu isaati amanna. Kanaafuu **nabiyyiin ykn raajiiin seera keessa deebii 18:18-19** irratti akka dhufu himame san nabi Muhammad ﷺ malee nabi lissaa(yesuus) miti.

Maccafa qulqulluu kakuu haaraya boqonnaa yohaanis irratti akka himametti yahuudoonni dur ergamiinsa nama sadii eegaa turan 1) dhufiinsa iissaan 2) dhufiinsa elija 3) dhufiinsa nabiyyiiti. Kuni gaafii sadeen yahyaadhaaf akka armaan gadii kanatti dhihaate irraahi:

“Yeroo yihuudoonni yerusaalemii lubootaa fi lewwota yohaannisitti erganii ‘ati eenyu?” jedhanii isa gaafachiisanitti, yohannis, utuu hin haalin, ‘ani kiristos isa abdachiifamee miti’ jedhee mul’ise dhugaa ba’e. Warri ergamanii deebisanii, “amma ati eenyu, ati eliyaassii?” jedhanii isa gaafatan. Inni ammoo ‘waawuu (miti) ani isaa miti’ jedhe. Isaan (warri ergaman) ‘ati raajichaa ree (nabiyyichaa)?” ittiin jennaan ‘waawuu (miti)’ jedhee deebise.” (Yohannis 1:19-21).

Maccafa Qulqulluu Rifaransii Adda Addaa Irra Yoo Walitti Laalle Jechi **“raajiiykn Nabiyyii”** Ja'u Kan Yohannis 1:21, Irratti Himame Kun Kan Nabiyyi Fuulduura Ni dhufa Ja'ame **Seera Keessa Deebii 18:15 fi 18:18** Irratti Dubbatame San Akka Ta'e Agarsiisa.

2) Obboleeyyan Israa'ilootaa Keysaa Ta'uu Qaba:

Nabi Ibrahiim joollee dhiiraa lama kan qabuufi isaanis usmaa'ilifi ishaaq akka ta'an seera uumamaa 21 irratti himamee jira. Usmaa'il abbaa Araboutaa, ishaa'q abbaa Israa'ilootaati. **Raajiiin** dhufu kan **seera keessa deebii 18** irratti himame obboleeyyan israa'il keysaa dhufa malee israa'iloota keysahii miti. Ilmaan usmaa'il kan ta'an arabouta keysaa kan dhalate nabi Muhammad ﷺ tahuun ifa.

(1) “The NIV Study Bible, New International Version” keewwata ykn ‘Verse’ 1:21, **Fuula. 1594. Irra Barreyfama Fuula Gara Jalaa jiru Laali**

Akasuma, isaiah 42:1-13 waa'ee gabricha rabbii tokko kan dubbata, filatamummaa isaa, ergamummaa isaatifi kan seera fidu jechuunakkana ja'a: " inni firdii qajeelaa lafa irratti hamma fidutti ittuma fufa malee, hin dadhabu, abdiis hin kutatu; warri biyya galaana gidduu keessa jiraataniis seera isaa abdiidhaan in eeggatu' jedhe: (isaiah 42:4).

Kanumatti fufee **isaiah 42:11**, ergamaa dhufiinsi isaa eeggamu kana warra **qedaaariin** wal qabsiisee dubbata. Qeedaar kuni eenyu? Macaafa qulqulluu boqonnaa **seera uumamaa (genesis) 25:13**, irratti himutti **qeedaar** ilma usmaa'il kan lammafaati. Kuni shanyii nabi Muhammad keysaa dhufe tahuun beekkamaadha.

3) Jecha Inni Dubbatu Kan Rabbiin Afaan Kaaye Ta'uudha.

Qur'aanni jecha Rabbii kan afaaan nabi Muhammad ﷺ kaayyame. Rabbiin malaaykicha jibril ergee qalbii isaa irratti buusuun barsiisee, akkasumatti ummata irratti akka qara'u kan godhame malee jecha isaatii miti. Qur'aanni yaada Muhammadiin kan dhufee miti, garuu jecha rabbii kan jibril rabbiraa fidee afaan nabi Muhammad ﷺ kaayyeee. Nabi Muhammad ﷺ osoo jiruu qur'aana sahaabotaaf qarauun akka isaan jalaa kataban godhuun nuuf kaayan. **Seera keessa deebii** keessatti raajii ykn nabiyii ergamuf deemu kana baanee Rabbiinakkana ja'a: "Eegaa eenyu illee dubbii koo isa inni maqaa kootiin dubbatu kana dhaga'uu yoo dide, gaatii isaa in argata." (**seera keessa deebii, 18:19**). Kana jechuun namni hundi kan macaafa qulqulluutti amana ja'u hundi waan raajiiin ykn naiyyiin kun ja'utti amanee jala deemuu qaba. Raajiiin ykn nabiyiiin macaafa qulqulluu gubbatti himame kun nabi Muhammad ﷺ. (waa'een nabi Muhammad kan macaafa qulqulluu keysatti dubbatame kana qofaa miti. Dabalataan afaan ingliffaatin dubbisuuf toora intarneetaa www.islam-guide.com/mib.)

(5) Aayata Qur'aanaa Kan Waan Fuul-Dura ta'u Ibsee fi Kan Ta'ee Dabare.

Fakkeenyi kanaa kan qur'aana keysatti if-dura akka ta'au himee fi ta'ee dabare, moohinsa romaan biyya pershiyaa moohattu. Kuni gaafa parshiyaa roomaa moohatte qur'aanni wanni hime roomaan moohamte tun amata sagal jiddutti deebiftee pershiyaa nimoohatti jchuuni. :

{Room Moo'atamte! Lafa Dhihoo Taatetti (Shaam keeysatti Moohaman), Isaan eega Mohamanii Injifachuuf taa'an. Amata 3 Hanga 9 kheeyesatti Deebi'anii Moohatan} (Qur'an, 30:2-4)

Seenaan waa'ee kanaa akka ja'u haa laalu. Kitaabni 'History of the byzantine state' akki je'u bara **613**tti iddo 'antiok' ja'amtutti waraanni rooma akka hamatti moohamuun waraanni parshiyaa kara hundaan rooma keessa seenan.¹ yeo sanitti roomatu parshiyaa mohata jechuun waan hin yaadamne takka. Garuu qur'aanni roomaan amata sadihii hanga sagalii jiddutti deebitee parshiyaa moohatti jechuun waan ful dura ta'u hime. Amata sagal booda bara **622**tti, waraanni biyyota lamaanii lafa armeeniyaa ja'amtu irratti lola godhameen yeroo jalqabaatiif biiyi roomaa biyya parshiyaa moohatte.²

Aayatoota akkanaa kan waan fula dura ta'u himan hedduutu jira.

(6) Mu'ujizaa Nabi Muhammadiin ﷺ Hojjataman.

Hayyama Rabbiitiin nabi Muhammad ﷺ mu'ujizaa hedduu hojjatan. Mu'ujizaawwan kunneen namoota hedduutu arkee ragaa bahe. Fakkeenyaaaf:

Yeroo kaafirtoonni makkaa akka nabiyyiin ﷺ mu'ujizaa isaan agarsiisu gaafatan, nabiyyiiniis ji'a bakka lamatti baqeyse (hayyama rabiitiin) isaan agarsiise.³

Mu'ujizaan biroo gaafa sahaaboonni nabiyyii dheebotanii bishaan xiqqo malee dhaban, bishaan qubbeen harka nabiyyii keysaa yaa'e. Gaafasan sahaaboonni dhufanii bishaan xiqqoo malee kan udu'a ittin godhataniifi kan dhugamulleen akka hin jirre itti himan, muhamma ﷺ harka isaa meeshaa bishaan xiqqoo qabdu san keysa harka isaa oggaa kaayu bishaan keysaa yaa'u jalqabe. Oggaas sahaaboonni kuma tokkoofo shantam hundinuu hanga dheebru bahanitti dhuguudhaan akkasumaas udu'a itti godhatan.⁴

Raajiiwwan ykn mu'ujizaawwan nabiyyiin ﷺ hojjataman hedduutu jira.

(1) Kitaaba 'History of the Byzantine State, Ostrogorsky", Fuula. 95.

(2) Kitaaba "History of the Byzantine State, Ostrogorsky, Fuula.100-101, Fi kitaaba "History of Persia, Sykes, amaxxansa. 1ffa, Fuula. 483-484. Ammalle Kitaaba "The New Encyclopaedia Britannica, Micropaedia" maxxansa. 4ffaa, Fuula. 1036.

(3) Sahiil Al-Bukhaari, #3637, fi Sahiil Muslim, #2802.

(4) Narrated in Sahiil Al-Bukhaari, #3576, fi Sahiil Muslim, #1856.

(6) Jireenya Ergamaa Rabbii Muhammad ﷺ

Jireenyi nabi Muhammad ﷺ kan otoo nabiyyii ta'ee Hin ergaminii fi kan Eega Nabiyyii Ta'ee Wal Bira Qabnee Yoo laallee, Muhammad ﷺ nabiyyii sobaa kan qabeenya walitti qabatuuf, olaantummaa, kabajaa fi angoo barbaadu akka hin tahn kunuu ragaa quubsaadha.

Nabiyyii tahee ergamuu isaa dura hojii daldalaa hojjataa waan tureef galii ga'aa fi quubsaa ta'e waan qabuuf rakkoo qabeenya tokkollee hin qabu ture. Jireenya isaa kana ibsuun waa'ee isaa waan ja'aame kana haa laallu.:

[Aa'ishaan, Haadha Warraa Nabi Muhammad ﷺ Kan Taate Urwaa Ibn Zubeeriin Akkana Jatte: "Yaa Ilma Obboleeytii Tiyyaa, Nuti Ji'a Sadi Haaraya Ykn Ji'a Lama Kan Dabru Agarra Mana Keysatti Osoo Ibidda Qabsiifannee Hin Beeyne." Inniniis Deebisee: "Yaa Haboo Tiyya, Maaliin Jiraattan Duuba?" Jechuun Gaafate. Isiiniis Akkana Jachuun Deebifte: "Gurraacha Lamaan, Bishaanii Fi Timira, Oollaa Keenya Ansaarota Horii Qabaniitu Aannan Oggaa Ilmatan Nabiyyiif ﷺ Ergan."] jechuun deebisan.

[Sahl Ibn Sa'ad, Saahiba Nabi Muhammad ﷺ Akki Je'e: "Nabiyyiin Rabbii, Eega Rabbiin Isa Erge Irraa Jalqabee Haga Du'aatti Guyyaa Tokkollee Daabboo Daakuu Ficaa Irraa Dalagamte Ijaan Argatanii Hin Beekan."²

[Aa'ishaa Akki Jatte: "Firaasha Nabiyyiin Irra Rafu Kalloo Keysi Isii Baalaa Timiraatiin Guutamteedha."³]

[Amr Ibn Al-Hariis, Sahaabaa Nabi Muhammad ﷺ, Kan Ta'e Gaafa Nabiyyiin Du'e Akki Ja'etti: Nabiyyii Irraa Qabeenyaas Ta'ee Waanumaan Takkaahu Irraa Hin Hafne, Gaange Adii Yaabbatu Takkaa, Meeshaa Lolaa Xiqqoo Fi Lafa Xiqqoo Takka Tan Sadaqaa Kennate Malee]⁴

Ergamaan keeenya Muhaammad ﷺ hanga du'utti jiruu rakkoo akkanaa jiraatan, osoo qabeenya muslimaa isa harka jiruu, osoo biiyti arabaa irra guddaan islaamawanii islaamummaa jalatti bulaa jiraani.

(1) Sahiil Muslim, #2972, fi Saheeh Al-Bukhaari, #2567.

(2) Sahiil Al-Bukhari, #5413, fi Al-Tirmizi, #2364.

(3) Sahiil, #2082, fi Saheeh Al-Bukhaari, #6456.

(4) Sahiil Al-Bukhaari, #2739, fi Mosnad Ahmad, #17990.

Muslimoonni gaafa nabiyyiin ergamerraan eegalee amata kudha saddeet booda gama hundaanuu moohachaa turanillee nabi Muhammad ﷺ jiruu rakkinaa guuttamte jiraachaa turan.

'Muhammad olaantummaa, guddinaa fi angoo barbaada ani nabiyyii ifiin je'e jechuun ni dandayamaa?' angoo fi darajaa barbaadun nyaataa fi uffata bareedaa, mana bareedaa, waardiyaa sadarkaa olaanaa ta'ee fi angoo guddoo arkachuu wajjiin wal qabatti. Waan amma dubbanne tana keysaa tan Muhammad ﷺ qabu ni jirtti?

Muhammad ﷺ nabiyyii, barsiisaa, abbaa seeraa, hogganaa tahuu waliin aannan re'ee ofif ilman, uffata ofif hoodhatan, kophee ofif suphachaa turan,² maatii isaa hojni manaa keessaa gargaaraa turan,³ akkasuma harka qalleyyiin oggaa dhukubsatan dhaqanii gaafachaa ture.⁴ saahiboota isaa waliin boolla qotee biyyee baasa ture.⁵ jiruun isaanii salphaa fi tan of gad qabiinsaan guutamteedha.

Hordoftoonee isaa Muhammad ﷺ hedduu isa jaalatan, isa kabajan akkasumaas isa amanan. Akkasumaa waliin kabajaa osoo hin barbaanne kana hunda kara akka deebisan godhaa ture. Anas, sahaabaa Muhammad ﷺ kan ture akki je'e, sahaaboonni nama Muhammad irra jaalatan tokkollee hin qaban, akkasumaa wajjiin oggaa inni itti dhufe namni tokkolleen lafaa ol hin ka'aniif, sababni isatiis inni nama kabajaaf lafaa ol ka'uuf waan hin jaalanneef.⁶ akka namoonni namaaf ol ka'anitti.

Gaafa nabiyyiin ﷺ dura ergaman rakkoo heddduu argan, cungursaa fi dararaa hangana hin ja'amneetu isaa fi hordoftoota isaa irra gahaa ture. Osuma akkatti jiruu kaafirtoonni yaada tokko isaaf dhiheeysan. Hoggantoonni kaafirroota nama 'utbaa' ja'amu itti erguunakkana je'een: "...yoo maallaqa barbaadde irra qabaataa keenya si goona, yoo angoo barbaadde hogganaa keenya si goonee murtii tee hunda hujii irra oolchina, mootummaa yoo barbaadde mootii keenya si godhanna" ja'aniin.

(1) *Mosnad Ahmad*, #25662.

(2) *Sahih Al-Bukhari*, #676, and *Musnad Ahmad*, #25517.

(3) *Sahih Al-Bukhaari*, #676, and *Musnad Ahmad*, #23706.

(4) *Muwxxaa' Maalik*, #531.

(5) *Sahih Al-Bukhari*, #3034, Akkasuma *Sahih Muslim*, #1803, Akkasuma *Musnad Ahmad*, #18017.

(6) *Musnad Ahmad*, #12117, Akkasuma *Al-Tirmizi*, #2754.

Muhammad kana hunda argachuuf wanuma takka godhuutu irraa eggama ture. Inniniis rabbi tokkocha qofaatu gabbarama je'ee nama yaamuu dhiisuudha.wanni kun hundi nama angoo fi qabeenya barbaadu tokko qalbii isaa hin harkiftuu? Muhammad ᴽoggaa kana hunda kennuuf wahi jaalate? Waan isaan kennuuf ka'aniif kana fudhatee kaayyoo isaa ittiin babalisachuuf wahi yaade.? Deebisaan isaa akka itti aanu kan turte: **{maqaa rabbiiitiin akkaan mararfataa fi nahaa}** eega je'e booda 'utbaat" aayata qur'aanaa itti aanu kana qara'eef.¹ aayatoonni kun kan nabiyyiin utbaaf qara'e keysaa hamma tokko:

Wahyii akkaan nahaa, akkaan namaaf rifataa biraan buute. Kitaaba aaayatoonni isaa siritti ibsaaman; qur'aana afaan arabaati; warra waa beekuf. Oduu gammachiistuu fi sodaachisu (kan qabu), akkasumaa wajjiin irra guddaan namaa irraa gara galan; hin dhageeyfatan. (qur'an, 41:2-4)

Gaaf tokko ammas adeerri isaa akka inni islaamummatti nama yaamuu dhiisu gaafannaan, deebisaan isaa gabaabduunakkana turte: "maqaa rabbiiitiinin kakadha, yaa adeera kiyya! Osoo aduu harka mirgaafi ji'a harka bitaa irra naaf kaayanii, amriin ani itti jiru kana (gara rabbii tokkootti nama yaamuu), hin dhiisu hangan waan kanaaf du'utti....."² jechuun deebiseef. Muhammadiifi ᴽ hordoftoonni isaa amata kudha sadi guutuu dararaan adda addaa irra gayuu qofa osoo hin tahn yaaliin ajeehaa yeroo hedduu irratti godhamaa turte. Gaafa tokko dhakaa heedduu guddaa fi ulfaataa tahe irratti darbuun ajeesuuf yaalanii turan.³gaafa biraan isa ajeesuuf nyaata isaatti summii godhan.⁴ eega islaamummaan hunda moote boodallee maalumaatu jiruu rakkoon guutamte tana isa jiraachise? Moohinsa arkatan hunda rabbitraa arkanne jechuu malee dandeeytii ykn beekkumsa isaatiin akka hin tahn ibsaa.? Haallii akkanna kuni haala nama angoo barbaaduu ni fakkaataa?

(1) *Kittaba "Al-Serah Al-Nabaweyyah*, Ibn Hesham," maxxansa.1ffa,fuula. 293-294.

(2) *Kittaba "Al-Serah Al-Nabaweyyah*, Ibn Hesham," maxxansa.1ffa,fuula. 265-266.

(3) *Kittaba "Al-Serah Al-Nabaweyyah*, Ibn Hesham," maxxansa.1ffa,fuula 298-299.

(4) *Al-Daremey*, #68, fi Abu-Dawood, #4510.

(7) Baballachuu Islaamummaa!

Dhuma boqonnaa kanaa irratti, qabxiwwan dhugummaa islaama agarsiisan addaan baasuun barbaachisaa. Ameerikattiis tahee addunyaa hundarratti amantiin hundaa ol saffisaan baballachu jirtu islaamummaa tahuun beeekkamaadha. Barreyfamni itti aanu kun dhuga kanaa agarsiisan:

“Islaamummaan amantii saffisa hundaa ol-ta’een babal’achaa jirtuudha. Islamummaan qaceelfamaa fi utubaa nageenya ummata keenyaati...” (hillary Rodham Clinton, *los angeles times*).¹

“Muslimoonni garee addunyaa irraa saffisaan babalachaa jiran....” (the population reference bureau, *usa today*).²

“Islaamummaan amantii saffisa hundaa ol ta’een biyyatti keysatti babalachaa jirtu.” (ger-aldine baum; *newsday* religion writer, *newsday*).³

“Ameerikatti amantiin islaama, amantii saffisa hundaa ol-ta’een babalachaa jirtu.” (ari l.goldman, *new york times*).⁴

Kuni wanni agarsiisu islaamummaan amantii dhugumaan rabbiiin buuse ta'uudha. Lammileen ameerikaa fi addunyaa hundarra kun amanti islaama irratti xiinxalaa fi qorannoo osoo gaggeysin dhugaa ta'uu amantii islaamaa osoo hin beekin islaamawan jannee yaaduun hin dandayamu. Warreen islaamawan kun biyyoota adda addaa, gosaa fi shanyii adda addaa akkasumas jirenya adda adaa irraahi. Saayintistoota, proofesaroota, philosofaroota, aktarootaa gaazexeeyositootaa fi atleetota adda addaa of keysatti hammata.

Qur'aanni jecha rabbii ta'uu, muhammad^ﷺ nabiyyi rabbiiin erge ta'uu akkasumas islaamummaan amantii dhugaa rabbiiin buuse ta'uu agarsiisuuf qabxiwwan akka ragaatti kitaaba kana keysatti ibsaman kun hamma xiqqoo qofa.

- (1) Larry B. Stammer, Times Religion Writer, “First Lady Breaks Ground With Muslims,” *Los Angeles Times*, Home Edition, Metro Section, Part B, May 31, 1996, p. 3.
- (2) Timothy Kenny, “Elsewhere in the World,” *USA Today*, Final Edition, News Section, February 17, 1989, p. 4A.
- (3) Geraldine Baum, “For Love of Allah,” *Newsday*, Nassau and Suffolk Edition, Part II, March 7, 1989, p. 4.
- (4) Ari L. Goldman, “Mainstream Islam Rapidly Embraced By Black Americans,” *New York Times*, Late City Final Edition, February 21, 1989, p. 1.